

Thomas Hegghammer

En oversikt over islamistiske terroristgrupper

Innledning

De siste årenes store terroraksjoner har ført til et sterkt fokus på radikal islamisme og på den sikkerhetstrussel som islamistiske terroristgrupper representerer. Det er et paradoks at dette fokuset kan synes å ha ført til en mindre nyansert og en mer overfladisk tilnærming til denne typen aktører. En av de viktigste grunnene til dette er diskursen rundt fenomenet *al-Qaida*, som har skapt et feilaktig bilde av en fryktingygende global terrororganisasjon med en innflytelse som sprer seg som et virus blant muslimer verden over. Denne homogeniseringen av vår oppfattelse av radikale islamistgrupper kan observeres på ulike områder. I mediene er merkelappen «al-Qaida» eller uttrykket «tilknytning til al-Qaida» lett å ty til, blant annet fordi det umiddelbart gjør artikkelen mer interessant for leseren. I politikken verden brukes al-Qaida-begrepet også ukritisk, ikke minst fordi det er et virkemiddel for å delegitimere og dehumanisere uønskede motstandere. I forskningsverdenen ser vi at mange islamistgrupper som tidligere ble betraktet som lokale aktører og var overlatt områdeeksportene, nå har havnet i porteføljen til al-Qaida-forskere som

ofte overfokuserer på globale koplinger og ser for lite på den lokale konteksten.

Det er med andre ord blitt viktigere enn noen gang å gjeninnføre nyanser, nøkternhet og kildekritikk i studiet av radikal islamisme. I denne artikkelen ønsker jeg å gi et nærmere innblikk i *hvilke aktører som utgjør kategorien islamistiske terroristgrupper*. Hovedhensikten med denne framstillingen er å illustrere mangfoldet og ulikhetene blant de islamistiske terroristgruppene, uten å miste av syne viktige fellestrekk og samlende faktorer. Vi ser først på hvilke hovedkategorier av grupper som assosieres med islamistisk terrorisme. Deretter tar vi for oss den historiske utviklingen for å se hvordan disse gruppene har forandret seg. Til slutt forsøker jeg å identifisere de viktigste utviklingstrekkene i dagens situasjon.

Det er naturligvis en rekke definisjonsproblemer knyttet til det svært politiserte begrepet terrorisme, og det vil derfor alltid være en viss uenighet om hvilke aktører som fortjener tittelen islamistisk terroristgruppe. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i terrorisme som taktikk og betegne som «terroristgrupper» de aktører som har gjennomført handlinger som faller innenfor den vanligste definisjonen på terrorisme, som på engelsk lyder

premeditated, politically motivated violence perpetrated against noncombatant targets by subnational groups or clandestine agents, usually intended to influence an audience (US Department of State, *Patterns of Global Terrorism 2003*, s. xii).

Denne tilnærmingen går ikke inn på den politiske eller militære kontekst gruppene opererer innenfor, og tar heller ikke

hensyn til hvorvidt slike handlinger utgjør hovedfokuset til gruppen (som hos Egyptisk islamsk jihad) eller bare er ett av flere aktivitetsområder (som hos Hamas).

Ulike typer islamistiske terroristgrupper

Alle islamistiske terroristgrupper deler den oppfatningen at løsningen på alle deres politiske og militære utfordringer er å finne i islam, nærmere bestemt i en tolkning av islam som vektlegger «kamp på Guds vei» (*jihad fi sabil Allah*). Alle islamistiske terroristgrupper har også opprettelsen av en islamsk stat som sitt endelige mål, men de har ulikt syn på hva som akkurat nå utgjør den mest presserende politiske utfordringen. Disse ulikhetene gjør at man generelt kan snakke om tre hovedtyper islamistiske terroristgrupper: nasjonalistiske/separatistiske grupper, sosioevolusjonære grupper og globale jihad-grupper. Disse kategoriene representerer tre helt ulike syn på *hva den umiddelbare kampen dreier seg om*. Videre skiller disse tre typene av grupper seg fra hverandre i organisasjonsform, handlingsmønster og forankring i det de anser som sin egen befolkning.

Nasjonalistiske/separatistiske grupper

Nasjonalistiske/separatistiske islamistgrupper bruker terrorisme i en kamp om et spesifikt *territorium* som de betrakter som truet eller okkupert av en ytre fiende. Man finner ofte slike grupper i og rundt områder hvor det foregår en bredere militær eller politisk konflikt mellom muslimske og ikke-mus-

limske folkegrupper. De har ofte en sterk politisk forankring i sin egen befolkning, og terrorisme utgjør gjerne bare en del av et større spekter av motstandsarbeid som kan innbefatte alt fra sykehusdrift til geriljakrigføring. Slike grupper er oftest forholdsvis store og militært slagkraftige, men de gjennomfører svært sjelden aksjoner utenfor det territoriet som de kjemper for. Den palestinske gruppen *Hamas* og den libanesiske gruppen *Hizbollah* er gode eksempler på aktører av denne typen. Disse to gruppene har oppstått i kjølvannet av territorielle konflikter i henholdsvis Palestina og Sør-Libanon.

Sosiorevolusjonære grupper

Sosiorevolusjonære islamistgrupper bruker terrorisme i en kamp om *statsmakten* i sine respektive muslimske land. De kjemper mot det de betrakter som korrupte og despotiske statsledere, og håper å innføre et mer islamsk styresett gjennom revolusjonær virksomhet. I en tidlig fase kan slike sosiorevolusjonære grupper ha en forholdsvis sterk forankring i det samfunnet de springer ut fra, ofte fordi det hersker stor politisk, økonomisk og/eller sosial misnøye i landet. Som regel fører imidlertid disse gruppenes voldsbruk til at de gradvis marginaliseres. I dag er de fleste sosiorevolusjonære islamistgruppene relativt små og svake, selv om man finner dem i de fleste muslimske land. I likhet med de venstreradikale gruppene i Europa på 1970-tallet betrakter sosiorevolusjonære islamistgrupper seg oftest ikke som folkebevegelser, men som *fortropper* som skal forandre samfunnet ovenfra. Det klassiske eksempelet på denne typen grupper er *Egyptisk islamsk*

jihad, som siden 1970-tallet har kjempet for en islamsk revolusjon i Egypt. I dag finner man de sterkeste sosioevolusjonære islamistgruppene i Sentral-Asia, hvor politisk motstand mot diktatoriske regimer som i Usbekistan kanaliseres inn i islamistgrupper.

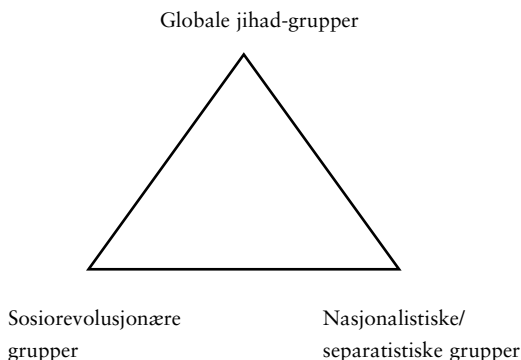
Globale jihad-grupper

Globale jihad-grupper gjennomfører terroristangrep i det de oppfatter som en global forsvarskamp *mot islams ytre fiende*. I deres verdensbilde står den islamske verden overfor en akutt militær trussel fra en bred koalisjon av jødisk-kristne land ledet av USA, noe som krever umiddelbare forsvarstiltak i form av terrorangrep mot vestlige interesser overalt hvor det er mulig – aller helst på amerikansk territorium. Disse gruppene er oftest flernasjonale og består hovedsakelig av islamister som er i eksil fra sine hjemland. Det fremste eksempelet på denne typen grupper er *al-Qaida*.

En begrepsramme for islamistiske terroristgrupper

De tre kategorier islamistiske terrorgrupper som er beskrevet ovenfor, er naturligvis idealtyper som ikke alltid egner seg til å beskrive grupper med sammensatt eller uklar profil. Er gruppene som i dag gjennomfører aksjoner mot amerikanske mål i Irak, nasjonalistiske/separatistiske grupper eller globale jihad-grupper? Er islamistene som angriper vestlige mål i Saudi-Arabia, sosioevolusjonære eller globale jihad-grupper? Svaret er sannsynligvis «begge deler» eller «et sted midt imellom». Det

kan derfor være nyttig å se på de tre idealtypene som hjørner i en trekant hvor de ulike terrorgrupper kan plasseres i samsvar med sine egenskaper (se figur 1). En slik modell kan være svært nyttig for å visualisere forskjellene mellom islamistiske terrorgrupper og til å kartlegge den ideologiske utviklingen til grupper over tid.

Figur 1 Begrepsramme for islamistiske terrorgrupper

1970-tallet: De første sosiorevolusjonære islamistgruppene

Før den moderne islamistiske terrorismen oppstod i Egypt på 1970-tallet, var de aller fleste grupper som kjempet militært mot den eksisterende orden i den muslimske verden, nasjonalistiske grupper som la lite vekt på religion. Den antikonjoniale motstandskampen i disse landene på 1800- og 1900-tallet var bare unntaksvis drevet av grupper eller bevegelser som kan kalles islamistiske. Den revolusjonære aktiviteten

som mange muslimske land opplevde i sine første uavhengige år på 1940-, 50- og 60-tallet, var oftest inspirert av sosialismen og panarabismen. I flere land hadde det riktignok siden 1920- og 1930-tallet eksistert islamistiske organisasjoner, som *al-Ikhwan al-Muslimun* (Det muslimske brorskapet) i Egypt eller *Jamaat-e-Islami* i India/Pakistan, men disse arbeidet for en gradvis islamisering av samfunnet. Det var først på slutten av 1960-tallet at de revolusjonære ideene til den egyptiske islamistideologen Sayyid Qutb (d. 1966) ble nytolket og satt ut i livet. Qutbs mest radikale doktriner – som blant annet omfattet behovet for å opprette fortropper i stand til å styrte tyranniske statsledere og bringe muslimene ut av «ignoransens tid» – ble hjulpet på vei av Jamal Abd al-Nassers brutale linje på 1960-tallet overfor de moderate islamistene som utgjorde Det muslimske brorskapet, samt av Egypts alvorlige sosio-økonomiske problemer på 1970-tallet (Kepel 2003). Videre hadde den generelle politiske liberaliseringen under president Anwar Sadat gjort det lettere for islamistgrupper å organisere seg. De allerede voksende islamistmiljøene ble særlig regimekritiske etter Egypts fredsprosess med Israel i 1977 og 1978.

Særlig fra midten av 1970-tallet oppstod det mange små militante grupper som hovedsakelig bestod av unge menn med universitetsutdannelse i realfag. De bodde i Kairos drabantbyer, men kom opprinnelig fra landsbygda. På det meste kan det ha vært så mange som 20 ulike militante organisasjoner i Egypt, men de fleste av dem var små, kortlivede og ukjente (Ayubi 1991:73). To av de mest kjente militante gruppene fra denne tiden er *Jamaat al-Muslimin* (best kjent ved navnet *al-Takfir wal-Hijra*) og *al-Jihad* (eller Egyptisk islamsk jihad).

Jamaat al-Muslimin var en sektliknende gruppe som betrak-
tet alle andre muslimer som vantro. Medlemmene dannet iso-
lerte samfunn i leiligheter i Kairo og i huler i Midt-Egypt i
den hensikt å bygge seg opp militært til de var sterke nok til
å erobre Egypt slik Muhammad gjenerobret Mekka etter sin
eksiltilværelse i Medina. Under ledelse av Shukri Mustafa ble
imidlertid gruppen trukket inn i en konfrontasjon med politiet.
De kidnappet og drepte en egyptisk minister i juli 1977 før
de ble knust av myndighetene. Den langt mer innflytelsesrike
al-Jihad oppstod rundt 1978 som en paraplyorganisasjon for
ulike militante undergrunnsmiljøer i Egypt. Al-Jihad var en
klassisk revolusjonær organisasjon som mente veien til mak-
ten gikk gjennom statskupp. Gruppen perfektionerte organi-
sasjonsteknikker for hemmelig virksomhet som hadde fore-
gått i Egypt siden slutten av 1960-tallet, særlig prinsippet om
celleorganisering. Gruppens tidlige ideologi er oppsummert i
en pamflett fra 1981 kalt *Den glemte plikt*, hvor forfatteren
Abd al-Salam Faraj i en ekstrem tolkning av Sayyid Qutb og
middelalderteologen Ibn Taymiyya presenterer militær jihad
mot «den nære fiende» (dvs. korrupte lokale regimer) som
en *individuell plikt* for alle muslimer (Jansen 1986). Gruppen
utførte en rekke voldelige aksjoner som kulminerte med dra-
pet på den egyptiske presidenten Anwar Sadat i oktober 1981.
Drapet på Sadat førte til massearrestasjon av islamister i alle
avskygninger, og det skulle ta flere år før de egyptiske terro-
ristgruppene ble militært slagkraftige igjen. I 1984 ble gruppen
splittet i to fraksjoner: Den ene var ledet av blant andre Ayman
al-Zawahiri og beholdt navnet *al-Jihad*, mens den andre, hvis
åndelige leder var den blinde sjeik Omar Abd al-Rahman, tok

navnet *al-Jamaa al-Islamiyya* (Kepel 2002:78). Den sistnevnte gruppen skulle bli drivkraften i terrorkampanjen som rammet Egypt på midten av 1990-tallet.

Selv om de viktigste islamistiske terrorgruppene på 1970-tallet var egyptiske, fantes det sosiorevolusjonære miljøer – skjønt ikke like velorganiserte – i mange andre muslimske land. Disse miljøene bestod som regel av unge radikaliserede fraksjoner av de lokale grenene av det muslimske brorskapet, og deres aktiviteter lå oftest nærmere oppvigleri enn terrorisme. Et av de mest aktive av slike miljøer fant man i Syria før den syriske islamistbevegelsen ble knust av det syriske regimet i Hama-massakren i februar 1982.

I Saudi-Arabia på 1970-tallet oppstod det en annen type sosial protestbevegelse. Den hadde ikke sine røtter i den egyptiske og qutbistiske islamismetradisjonen, men snarere i de puritanske ideene til en syrisk teolog ved navn Nasr al-Din al-Albani (d. 1998), som hadde stor ideologisk innflytelse i Saudi-Arabia. Gruppen het *al-Jamaa al-Salafiyya al-Muhtasiba* og ble dannet i Medina i 1974 som en moderat og apolitisk organisasjon, men den ble stadig mer radikal og sektliknende under ledelse av Juhayman al-Utaybi (se al-Yassini 1985:124). Gruppen gjennomførte bare én terroraksjon, nemlig stormingen og okkupasjonen av Mekka-moskeen i november 1979, men til gjengjeld var dette en stor aksjon som sendte sjokkbølger gjennom den islamske verden.

1980-tallet: Midtøsten-konflikten islamiseres. Fenomenet afghan-araberne oppstår

På 1980-tallet foregikk det en generell islamisering av det politiske landskapet i Midtøsten, særlig som en effekt av den iranske revolusjonen i februar 1979. Iran var svært viktig for framveksten av islamistgrupper i denne perioden, både som forbilde og som direkte sponsor.

I første halvdel av tiåret var de fleste sosiorevolusjonære islamistgruppene i Midtøsten lite synlige, delvis fordi de radikale egyptiske og syriske miljøene var svekket og splittet på grunn av myndighetenes harde mottiltak, og delvis fordi disse gruppene kom i skyggen av den libanesiske gruppen Hizbollah og dens aktiviteter mellom 1983 og 1986. I noen land, som Jordan, Tunis og Algerie, fantes det sosiorevolusjonære miljøer som periodevis gjennomførte små voldsaksjoner og initierte demonstrasjoner, men de forble relativt små.

Det var imidlertid på 1980-tallet at de første nasjonalistiske/separatistiske islamistgruppene oppstod i de palestinske områdene og i Libanon. Deres jihad handlet imidlertid ikke om revolusjon, men om motstand mot israelsk okkupasjon av de palestinske områdene og Sør-Libanon. Den militære palestinske motstandskampen hadde vært drevet av sekulære aktører siden den israelsk-palestinske konfliktens begynnelse. Den første religiøse motstandsgruppen, *Harakat al-Jihad al-Islami fi Filastin* eller Palestinsk islamsk jihad (PIJ), ble dannet i Egypt i 1979 av palestinske studenter fra Gaza (Kepel 2002:122). Grunnleggerne av PIJ, deriblant lederen Fathi Shqaqi (d. 1995), var inspirert av den iranske revolusjonen og

av de egyptiske jihad-gruppene. De utviklet samtidig sin egen doktrine, som sa at frigjøringen av Palestina måtte komme før islamiseringen av muslimske land – og ikke etter, slik de egyptiske gruppene hevdet. PIJ begynte sin terrorvirksomhet lenge før den første palestinske intifadaen brøt ut i 1987, og organisasjonen har vært aktiv fram til i dag, selv om den i perioder har vært sterkt svekket. Sent på 1980-tallet oppstod en annen terrorgruppe som skulle komme til å dominere den islamistiske motstandskampen i de palestinske områdene, nemlig *Harakat al-Muqawama al-Islamiyya*, bedre kjent ved sitt akronym *Hamas*. Hamas ble opprettet av sjeik Ahmed Yassin som en sosial stiftelse under det palestinske muslimske brorskapet allerede sent på 1970-tallet, men begynte sin militære virksomhet først ved utbruddet av intifadaen i desember 1987. Etter at PLO inngikk fredsavtale med Israel i september 1993, ble Hamas stående som den fremste forkjemperen for en militær konfrontasjonslinje med Israel. Fra midten 1990-tallet ble gruppen særlig kjent for sine mange selvmordsaksjoner mot israelske sivile og militære mål. Hamas har samtidig beholdt sitt sterke fokus på sosialarbeid og utdanningsvirksomhet, noe som gir organisasjonen et viktig politisk feste i befolkningen, særlig i Gaza.

Det er viktig å merke seg at PIJ og Hamas alltid har vært lokalt orientert. I motsetning til de sekulære palestinske terrorgruppene på 1970- og 1980-tallet har de islamistiske organisasjonene aldri gjennomført terroraksjoner internasjonalt eller mot utenlandske mål i Israel/Palestina. PIJ og Hamas har bevisst holdt den globale jihad-bevegelsen som oppstod på 1990-tallet, på behørig avstand. Spesielt siden 11. septem-

ber har Israel forsøkt å påvise operasjonelle koplinger mellom Hamas og al-Qaida, men foreløpig peker den tilgjengelige informasjonen i retning av at Hamas snarere aktivt har motarbeidet al-Qaidas forsøk på å infiltrere Vestbredden og Gaza (Barel 2004).

I Libanon, hvor borgerkrigen hadde herjet siden 1975, fikk den Khomeini-inspirerte islamismen stadig større fotfeste i Libanons store og politisk marginaliserte sjiamuslimske befolkning fra ca. 1978. Dette var samme år som Israel begynte en serie militære offensiver mot det palestinske PLO på libanesisk territorium. Disse kulminerte med den israelske invasjonen og okkupasjonen av Sør-Libanon i juni 1982, noe som førte til utplasseringen av blant annet amerikanske, franske, italienske og britiske styrker senere samme høst.

Den militante sjiamuslimske gruppen Hizbollah ble opprettet høsten 1982 delvis som en reaksjon på Israels invasjon og som et radikalt alternativ til den mer moderate sjiamuslimske bevegelsen *Amal* (Kepel 2002:127). Voldskulturen fra den libanesiske borgerkrigen kombinert med den operasjonelle støtten fra Iran gjorde Hizbollah til en svært effektiv terroristorganisasjon, som gjennomførte en rekke spektakulære operasjoner på 1980-tallet. Hizbollahs terroraktiviteter var først og fremst en del av den militære kampen mot Israel og annen ekstern innblanding på libanesisk territorium. Organisasjonen ble imidlertid også brukt av Iran som et utenrikspolitisk instrument, særlig til gisselaksjoner mot statsborgere fra land som Iran ønsket å presse (Ranstorp 1997). Hizbollah gjennomførte innovative operasjoner som skulle inspirere framtidige terroristgrupper. I oktober 1983 angrep Hizbollah

brakkene til de amerikanske marinesoldatene og de franske fallskjermtroppene i Beirut med to gigantiske bilbomber som drepte til sammen 302 mennesker. Det var islamismehistoriens første selvmordsbombinger og et svært tidlig eksempel på simultanaksjoner. Et liknende angrep på den amerikanske ambassaden i Beirut i september 1984 førte direkte til amerikansk militær tilbaketrekning fra Libanon. En annen Hizbollah-suksess var kapringen av TWA-flyet fra Aten til Roma i juni 1985 som førte til at Israel friga over 400 libanesiske og palestinske fanger. Mellom 1984 og 1986 gjennomførte Hizbollah en lang rekke gisselaksjoner, særlig mot amerikanske borgere i Libanon. «Hjernen» bak Hizbollahs terroroperasjoner på 1980-tallet var Imad Mughniyya, en nærmest mytisk figur som aldri ble arrestert, og som fortsatt står på USAs liste over mest ettersøkte terrorister. Organisasjonen framstilles fortsatt av mange amerikanske og israelske kommentatorer som en internasjonal terrororganisasjon, på tross av at Hizbollahs internasjonale terroraktiviteter opphørte da den libanesiske borgerkrigen sluttet i 1989. Gruppens militære aktiviteter har siden den gang utelukkende vært fokusert på israelske mål i Sør-Libanon og Nord-Israel. Hizbollah har blitt knyttet til bombingene av israelske og jødiske mål i Argentina i 1992 og 1994, men det foreligger ingen endelige bevis på dette. Det finnes sporadiske indikasjoner på kontakt mellom medlemmer av Hizbollah og al-Qaida senere på 1990-tallet, men ikke på systematisk operasjonelt samarbeid (Anonymous 2002:185). I likhet med Hamas driver Hizbollah med omfattende sosialt og økonomisk arbeid i tillegg til den militære virksomheten. Gruppen utviklet seg på 1990-tallet til å bli et

slags politisk parti som i dag deltar i libanesisk politikk (Norton 1998).

Afghanistan-krigen

Krigen i Afghanistan på 1980-tallet skulle få svært store konsekvenser for utviklingen av islamistiske terrorgrupper. Sovjetunionens inntog i Afghanistan i 1979 og den påfølgende krigen mellom det Moskva-støttede regimet og koalisjonen av afghanske krigsherrer kjent som *Mujahidin* skapte en situasjon som i de fleste muslimers øyne krevde defensiv jihad. Afghanistan ble fra midten av 1980-tallet et valfartssted for etablerte militante islamister og for eventyrlysten ungdom fra hele den arabiske og islamske verden som ønsket å kjempe på islams side mot kommunistene. To av de mest sentrale skikkelsene i organiseringen av den internasjonale innsatsen i Afghanistan var palestinsk-jordaneren Abdullah Azzam og saudieren Osama bin Laden, som i 1984 opprettet en organisasjon kalt *Maktab al-Khidmat* (МАК) eller Tjenestebyrået, hvis funksjon var å koordinere og operasjonalisere den utenlandske kontingenten i Afghanistan. De to viktigste av MAKs mange aktiviteter var driften av «mottakssentre» i Peshawar (Pakistan) og militære treningsleirer i Afghanistan (Anonymous 2002). Peshawar ble et viktig ideologisk møtested for islamister fra ulike deler av verden og fra ulike ideologiske tradisjoner (al-Dhaidi 2003). Treningsleirene ble macho-miljøer som sosialiserte rekruttene inn i voldsbruk og bygde sterke personlige vennskap mellom dem. Denne infrastrukturen la grunnlaget for framveksten av en ny generasjon militante isla-

mister som var karakterisert av en særegen voldskultur, høy militær kompetanse, sterke personlige bånd og en flernasjonalt sammensetning.

1990-tallet: Militant islamisme på frammarsj

På begynnelsen og midten av 1990-tallet blusset det opp en rekke konflikter av sosioevolusjonære og nasjonalistisk/separatistisk art rundt omkring i den islamske verden, og islamistiske terrorgrupper syntes å bli både flere og mer aktive. Disse konfliktene oppstod på grunn av lokale politiske, sosiale og økonomiske faktorer, men mange steder ble de brutalsert og forlenget av afghan-arabernes innblanding på den ene siden og av de ulike regimenes harde respons på den andre.

De sosioevolusjonære islamistgruppenes renessanse

I Algerie brøt det ut politisk krise da makthaverne i januar 1992 kansellerte det pågående valget, som lå an til å bli vunnet av det moderate islamistpartiet *Front Islamique du Salut* (FIS). Krisen eskalerte til opprør, og fra 1993 av dannet det seg militante islamistgrupper som bidro til å trekke landet inn i borgerkrig. I 1994 samlet de mest radikale fraksjonene seg og dannet *al-Jamaa al-Islamiyya al-Musallaha*, bedre kjent ved sitt franske navn *Groupe Islamique Armé* (GIA) (Martinez 1998). Krigene mellom GIA og det algirske militæret ble gradvis mer brutal og nådde etter hvert et ekstremt voldsnivå som innbefattet groteske massakrer på sivile. Mye tyder på at GIA var delvis infiltrert av den algirske sikkerhetstjenesten,

som ønsket å brutalisere gruppen for derved å undergrave dens støtte i befolkningen (Souaidia 2001, 2002). GIA gjennomførte også en serie terroraksjoner i Frankrike i 1994 og 1995 i protest mot Frankrikes støtte til det algirske regimet (Lia og Kjøk 2001). Ved utgangen av 1997 var GIA militært nedkjempet og politisk marginalisert på grunn av sin voldsbruk mot sivile. Det lille som var igjen av islamistopprøret, fortsatte imidlertid under lederskap av en organisasjon dannet i 1998 som et mindre brutalt alternativ til GIA, nemlig *al-Jamaa al-Salafiyya lil-Dawa wal-Qital*, bedre kjent ved sitt franske navn *Groupe salafiste pour la prédication et le combat* (GSPC) (Martinez 2003).

I Egypt hadde al-Jamaa al-Islamiyya (JI) sakte, men sikkert bygd seg opp igjen etter utrenskningene i årene etter Sadat-drapet. Fra 1987 trappet de gradvis opp sine voldelige aktiviteter, som særlig rammet den koptiske (egyptisk kristne) befolkningen i øvre Egypt, men også innbefattet andre typer aksjoner, som attentater mot framstående politikere (Kapel 2002). I 1992 nådde volden et slikt nivå at man kan snakke om en terrorismekampanje, men likevel ikke en borgerkrig slik som i Algerie. Denne kampanjen varte fram til 1997 og bestod hovedsakelig av angrep mot politi og sikkerhetsstyrker, men omfattet også aksjoner mot turister og attentater mot politikere og intellektuelle. Det ble også gjennomført aksjoner mot egyptiske diplomatiske mål i utlandet. Det er for øvrig verdt å merke seg at de egyptiske islamistene, i likhet med de algirske gruppene, aldri utførte selvmordsaksjoner i kampen mot regimet. Etter hvert ble JI tvunget i kne av myndighetenes svært repressive linje overfor islamistene, samt av

den synkende støtten i befolkningen. Da ledende JI-medlemmer tok initiativ til en våpenhvile sommeren 1997, oppstod det en splittelse mellom det Egypt-baserte lederskapet på den ene siden og mer radikale JI-ledere i eksil på den andre. Den siste aksjonen i terrorkampanjen ble utført da en fraksjon i Sør-Egypt som ikke ville akseptere våpenhvilen, massakrerte seksti tyske turister og fire egyptere i Luxor i november 1997. Den andre egyptiske terroristgruppen, Egyptisk islamsk jihad (EIJ), var ikke like involvert i disse terroraktivitetene, fordi deres politiske forankring internt i Egypt var langt svakere enn JIs. Lederskapet var i eksil og ble gradvis delt i to fraksjoner: de Jemen- og London-baserte lederne ønsket å fortsette kampen mot det egyptiske regimet, mens det Afghanistan-baserte EIJ-miljøet rundt Ayman al-Zawahiri ønsket global jihad mot USA.

I en rekke andre land, som Jordan, Jemen, Libya og Tyrkia, oppstod det små sosiorevolusjonære islamistgrupper på begynnelsen og midten av 1990-tallet, men ingen av dem kan sammenliknes med de egyptiske og algirske gruppene i verken størrelse eller forankring i befolkningen. Mot slutten av 1990-tallet så man også en viss framvekst av militante grupper i Indonesia som gjennomførte voldelige aksjoner som en strategi for å opprette en lokal eller regional islamsk stat. En av dem var gruppen *Jemaah Islamiyah*, som senere skulle stå for enorme bombeaksjoner mot turistmål i Indonesia (Gunarata 2003). I de nye sentralasiatiske republikkene oppstod det også militante islamistgrupper med en sosiorevolusjonær agenda på 1990-tallet. Den mest kjente av dem, den såkalte *Islamic Movement of Uzbekistan* (IMU), vokste ut av borger-

krigen i Tadsjikistan i 1992–1997 og utviklet seg til en stor geriljaorganisasjon med støtte i de fleste sentralasiatiske landene (Rashid 2003:137–186). IMU har gjennomført flere store terroristaksjoner mot det usbekiske regimet.

Islamisering av separatistkonflikter

På 1990-tallet vokste også antallet islamistiske terroristgrupper med utspring i nasjonalistiske/separatistiske konflikter i ulike deler av den islamske verden. Dette hadde først og fremst sammenheng med den generelle økningen i antallet separatistiske konflikter etter den kalde krigens slutt, samt med mange staters brutale håndtering av slike separatistbevegelser, men det som ofte gjorde metodene til de ulike lokale muslimske geriljagruppene mer «terroristiske», var innflytelsen fra personer som hadde vært i Afghanistan.

På Filippinene hadde det lenge eksistert en separatistbevegelse i den muslimske bangsamoro-befolkningen på Mindanao og de omkringliggende øyene. Denne delen av landet har lenge vært sterkt økonomisk underprioritert av (de hovedsakelig kristne) styresmaktene i Manila. Etter at den fremste politiske separatistorganisasjonen, *Moro National Liberation Front*, i 1987 fravek kravet om å opprette en egen stat, seilte den noe mer islamistisk orienterte *Moro Islamic Liberation Front* (MILF) opp som den største og viktigste forkjemperen for full uavhengighet for den filippinske muslimske befolkningen. MILF er først og fremst en geriljagruppe, men har periodevis gjennomført terroristaksjoner. Den mindre og langt mer radikale *Abu Syyaf-gruppen*, som ble opprettet i 1991

av filippinske Afghanistan-veteraner, gjennomførte en rekke kidnappinger samt bombing av kristne mål på Filippinene gjennom hele 1990-tallet (Gunaratna 2003).

I Tsjetsjenia ble separatistbevegelsen gradvis islamisert fra og med den første tsjetsjenske krigen (1994–1996), men det er særlig siden begynnelsen på den andre krigen i 1999 at terrorismeaktiviteten har tiltatt. Radikaliseringen av den tsjetsjenske separatistbevegelsen har flere grunner. For det første har den brutale russiske håndteringen av denne konflikten undergravet moderate tsjetsjenske krefter. For det andre har ekstern innblanding fra islamistiske organisasjoner kanalisert ressurser til de mest radikale delene av separatistbevegelsen. For det tredje oppstod det i 1995 en effektiv militær allianse mellom den tsjetsjenske krigsherren Shamil Basajev og den saudiske islamisten Khattab og hans følge av afghan-arabere (Wilhelmsen 2004). De fleste av de mange terroristaksjonene i Tsjetsjenia og Russland de siste årene tilskrives Basajevs fraksjon.

I irakisk Kurdistan oppstod det på slutten av 1980-tallet en islamistisk geriljaorganisasjon kalt *Islamic Movement of Kurdistan* (IMK) som arbeidet for kurdisk uavhengighet fra regimet i Bagdad (Krekar 2004). På 1990-tallet ble imidlertid IMK dratt inn i langvarige interne stridigheter med de store sekulære kurdiske separatistbevegelsene, noe som bidro til å radikalisere særlig de yngre rekkene i IMK. I desember 2001 oppstod gruppen *Ansar al-Islam*, som var en koalisjon av to radikale fraksjoner (som hadde samlet seg noen måneder tidligere under navnet *Jund al-Islam*) og en noe mer moderat fraksjon fra IMK (ICG Briefing 07.02.2003 og Burke 2003:

14–15). Etter hvert ble imidlertid den tredje og minst radikale fraksjonen (deriblant mulla Krekar) satt på sidelinjen, og Ansar al-Islam utviklet seg til en ren terroristorganisasjon.

I en rekke andre regioner har det periodevis foregått separatistkamper hvor enkelte av aktørene har definert seg som islamistiske, og hvor afghan-arabere har søkt innpass, men hvor de militære aktivitetene sjelden falt innenfor definisjonen terrorisme. Dette gjelder for eksempel Bosnia (1992–94) og Somalia (Kepel 2002). I tillegg kommer en rekke områder hvor islamistiske separatistgrupper har drevet terroristvirksomhet, men hvor informasjonstilgangen er dårlig, som Ogaden (Etiopia), Xinjiang (Kina), samt Eritrea og Uganda (Anonymous 2002).

I Pakistan oppstod det på 1990-tallet en rekke islamistiske terroristgrupper av ulike avskygninger. De fleste av dem kan sies å springe ut fra en av to overordnede konflikter: den nasjonalistiske/separatistiske kampen mot India om Kashmir og de sekteriske spenningene mellom pakistanske sjia- og sunni-muslimer. I løpet av 1990-tallet tok islamistgrupper fullstendig over den kasjmirske motstandskampen fra den eldre og mer sekulære separatistgruppen *Jammu and Kashmir Liberation Front* (Bokhari 2004). Den islamistiske volden ble dratt i gang på midten av 1990-tallet av den hovedsakelig kasjmirske *Hizb ul-Mujahidin*, men islamiseringen skjedde særlig gjennom to store Pakistan-baserte terroristgrupper som begge hadde mange Afghanistan-veteraner i sine rekker, nemlig *Harakat ul-Ansar* (HUA) og *Lashkar-e-Tayyiba*. En fjerde og svært viktig gruppe, *Jaysh-e-Muhammad*, oppstod i 2000 som en HUA-fraksjon. Mange av de pakistanske terrorgrup-

pene som opererer i Kashmir, vokste fram med støtte eller stilltiende aksept fra pakistanske myndigheter, som brukte disse gruppene som et utenrikspolitisk instrument mot India (Abou Zahab og Roy 2002).

Et særtrekk ved det pakistanske islamistlandskapet er den sekteriske terrorismen mellom sjia- og sunnimuslimer. De politiske spenningene går tilbake til begynnelsen av 1980-tallet, men det var fra 1994 at de for alvor skulle gi seg utslag i terroristaksjoner. Da oppstod den svært voldelige sunniske gruppen *Lashkar-e-Jhangvi* og det sjiamuslimske motstykket *Sipah-e-Muhammad-Pakistan* (Abou Zahab og Roy 2002). I dag er imidlertid aktørbildet meget uklart, ikke bare på grunn av organisasjonenes hyppige navneendringer, men fordi gruppene har utviklet seg ideologisk og politisk. Påvirkningen fra de globale jihadistene i Afghanistan har ført til at noen av disse gruppene har beveget seg i en mer global jihad-retning og gjennomført angrep mot vestlige mål i Pakistan. Likeledes har Musharraf-regimets tidvis restriktive politikk overfor disse gruppene etter 11. september ført til at noen grupper har beveget seg i en sosiorevolusjonær retning og blant annet utført attentater mot det pakistanske regimet.

Framveksten av globale jihad-grupper

På 1990-tallet oppstod det en ny type islamistisk terrorisme, nemlig den globale jihadismen. Dette fenomenet er for det første en reaksjon på USAs hegemoniske stilling i den nye verdensordenen, for det andre et resultat av at lokale islamistopprør mislykkes, og for det tredje et produkt av de ideologiske

og sosiale prosessene som oppstod i treningsleirene i Afghanistan mellom 1996 og 2001.

Det nye ved den globale jihadismen er fokuset på nødvendigheten av å angripe USA og dets allierte, nærmest *uavhengig av hensynet til én spesifikk sosiorevolusjonær eller nasjonalistisk/separatistisk konflikt*. Riktignok finnes det mange tidlige eksempler på islamistisk motiverte terroristangrep mot vestlige og kristne mål, men de forekom alltid innenfor en lokal taktisk kontekst. Hizbollahs aksjoner mot amerikanere i Libanon på 1980-tallet var et svar på USAs direkte militære involvering i landet. EIJs angrep på turister mellom 1992 og 1997 var først og fremst et ledd i en strategi som skulle skade turistindustrien og svekke regimet økonomisk. Selv aktivitetene til Osama bin Ladens nærmeste krets tidlig på 1990-tallet, for eksempel angrepet på to hoteller for amerikanske soldater i Jemen i 1992, var drevet av en lokal strategisk logikk knyttet til det amerikanske militære engasjementet i Somalia.

De aller første store «global jihad»-aksjonene ble gjennomført av en annen afghan-araber kalt Ramzi Yusuf. Han koordinerte blant annet angrepet på World Trade Center i New York i februar 1993 (som var ment å velte det ene tårnet mot det andre, men som «bare» drepte seks mennesker), og planla en storstilt simultanbombing av 11 amerikanske fly over Stillehavet i januar 1995. Denne aksjonen ble avverget i siste liten, og Yusuf ble arrestert kort tid etter (Gunaratna 2003).

Den globale jihadismen skulle imidlertid ikke bli særlig betydningsfull før på slutten av 1990-tallet. Osama bin Ladens ideologiske utvikling ledet ham i 1996 til den slutning

at det er nødvendig med en verdensomspennende krig mot USA (Hegghammer 2003b:123–140). Samme år kom Taliban-regimet seirende ut av en 4 år lang borgerkrig. Det gjorde det mulig for bin Laden og hans nærmeste krets å etablere en infrastruktur av treningsleirer i Afghanistan for militante islamister og eventyrlysten muslimsk ungdom fra hele verden (Anonymous 2002). Disse leirene ble drevet uforstyrret fram til høsten 2001, da den amerikansk-ledede Operation Enduring Freedom fjernet Taliban-regimet.

Det er vanskelig å overdrive betydningen av disse leirene for framveksten av den globale islamistiske terrorismen. Nøkkelen til å forstå 11. september ligger ikke først og fremst i systemiske faktorer som fattigdom eller amerikansk imperialisme, slik det har blitt hevdet på den politiske venstreside. Ei heller er den å finne i ideologiske forklaringsmodeller knyttet til islam som religion, slik enkelte på den politiske høyreside har antydnet. Det var *tilgangen til et territorium* og muligheten til å etablere et fysisk møtested og en egen treningsarena som gjorde al-Qaida i stand til å gjennomføre angrepene i New York og Washington. For det første bidro treningsleirene til å *operasjonalisere* et stort antall unge og politisk frustrerte muslimer ved å fremme en særegen voldskultur og ved å øke deres militære kompetanse i et avansert og meritokratisk utdanningssystem. For det andre var leirene med på å *homo-genisere* ideologien til de ulike rekruttene, noe som reduserte fokuset på splittende teologiske debatter og fremmet et forenklet verdensbilde hvor hatet mot «den ytre fiende» ble dyrket. Sist, men ikke minst bidro livet i leirene til å *bygge intern lojalitet*, ettersom det spartanske og tøffe livet i leirene skapte

sterke personlige bånd mellom rekruttene. Denne var denne sosiale interdisiplinen – og ikke den religiøse fanatismen – som utgjorde «limet i nettverket al-Qaida» og som muliggjorde aksjoner som krevde svært lang planlegging og kommunikasjon over store distanser (Hegghammer 2002). Det hadde tidligere oppstått liknende miljøer andre steder hvor afghan-arabere i perioder hadde baser, for eksempel i Sudan, i Bosnia, på Filippinene og en rekke andre steder, men ingen av disse nådde noen gang det omfanget og det organisasjonsnivået som treningsleirene i Afghanistan.

Antallet terrorangrep som ble planlagt, finansiert og styrt av bin Ladens indre krets i Afghanistan, er forholdsvis lavt, men til gjengjeld er det tale om flere av terrorismehistoriens største og dristigste aksjoner. Simultanbombingene av de amerikanske ambassadene i Kenya og Tanzania i 1998 drepte 263 mennesker, skadet over 5000 og står fortsatt som den største aksjonen mot et amerikansk diplomatisk mål noensinne. Bombingen av det amerikanske krigsskipet *USS Cole* utenfor kysten av Jemen i 2000 var også en ambisiøs aksjon som under andre omstendigheter kunne ha senket skipet (Gunaratna 2003). Terroristaksjonen 11. september 2001 med sine nesten 3000 dødsofre og helt unike symboleffekt trenger ingen nærmere presentasjon.

I tillegg til å gjennomføre egne aksjoner er det liten tvil om at bin Laden og de globale jihadistene i Afghanistan påvirket andre grupper og individer til å gjennomføre aksjoner som var i samsvar med deres visjon om et globalt opprør mot USA. Gjennom direkte assistanse eller indirekte ideologisk påvirkning var bin Laden på slutten av 1990-tallet med på å «glo-

balisere» virksomheten til grupper som opprinnelig var lokalt orienterte sosiorevolusjonære eller nasjonalistiske/separatistiske organisasjoner.

Hva er al-Qaida?

Det hersker stor uenighet blant forskere og journalister om hva al-Qaida egentlig er eller var. Det er et paradoks at selve ordet al-Qaida som betegnelse på en organisasjon ikke var i bruk før 11. september hos noen av de menneskene eller bevegelsene som vi vanligvis assosierer med dette begrepet. Navnet al-Qaida ble introdusert i det vestlige terrorisme vokabularet av amerikansk etterretning i 1996. Deres kilde var Jamal al-Fadl, en sudanesisk islamist og tidligere følgesvenn av bin Laden (Burke 2003). Al-Fadl forble imidlertid den eneste kilden til at navnet al-Qaida betegnet en definerbar organisasjon rundt bin Laden som hadde blitt grunnlagt i 1989. Navnet etablerte seg imidlertid i vestlige etterretningskretser, hvorpå det spredte seg til forskningsmiljøer og medier. Siden 11. september har radikale islamister blant annet i Saudi-Arabia tatt i bruk navnet al-Qaida for å beskrive seg selv. Det er imidlertid mer et resultat av vestlig bruk av og frykt for dette navnet enn av en reell intern organisasjonsbevissthet blant bin Laden og hans bekjente før 11. september.

Når dette er sagt, er al-Qaida likevel det beste begrepet vi har for å beskrive fenomenet bin Laden og hans virksomhet. Det finnes i dag hovedsakelig to måter å definere al-Qaida på (Hegghammer 2004). *Ideologi-tilnærmingen* tar utgangspunkt i at al-Qaida er et nettverk bundet sammen av en felles

ideologi som først og fremst er karakterisert av en militant antiamerikanisme. Tilhengere av dette perspektivet betrakter som al-Qaida alle representanter for denne ideologien og alle de som utfører aksjoner i samsvar med den. *Organisasjonstilnærmingen* tar på sin side utgangspunkt i menneskene som holdt til i Afghanistan mellom 1996 og 2001 og deres kontaktnettverk. Her defineres al-Qaida som alle de personene som har hatt systematisk kontakt med denne kjernen av Afghanistan-baserte ledere gjennom et ganske begrenset antall ledd. Begge perspektivene har fordeler og ulemper, men organisasjonstilnærmingen er sannsynligvis den mest objektive og analytisk nyttige.

2001–2004: Al-Qaida er død – lenge leve al-Qaida

Fra et operasjonelt ståsted er dagens al-Qaida svakere enn sommeren 2001. Osama bin Laden og hans følgesvenn Ayman al-Zawahiri er sannsynligvis fortsatt i live, men svært mange av de sentrale skikkelsene i al-Qaida mellom 1996 og 2001 er uskadeliggjort. Med dem er uvurderlig erfaring, kompetanse og kontakter gått tapt. Deler av nettverket har til en viss grad greid å demme opp for frafallet og holde seg intakt, ettersom antallet rekrutter i treningsleirene var så stort. På lengre sikt vil imidlertid al-Qaida svekkes, fordi tapet av treningsleirene i Afghanistan gjorde at organisasjonen mistet evnen til å reprodusere seg selv. Den beste indikasjonen på dette er at de aller fleste større «global jihad-aksjoner» fortsatt gjennomføres av personer som har vært i Afghanistan. Så å si alle de planlagte

islamistiske terroraksjonene i Europa de siste årene har involvert en eller flere Afghanistan-veteraner (Nesser 2004). Riktig nok rapporteres det om økt nyrekruttering til islamistmiljøer med global jihad-orientering, særlig siden krigen mot Irak i 2003, men foreløpig har dette ikke gitt seg utslag i terrorangrep gjennomført av nytt personell. Noe av forklaringen ligger i at ideologisk radikaliseringsprosessen i seg selv ikke er nok – terroristmivirksomhet synes å forutsette et minimum av *operasjonalisering* av de involverte menneskene.

Det finnes enkelte indikasjoner på at al-Qaida-nettverket er i ferd med å rakne langs ideologiske og regionale skillelinjer. Siden høsten 2001 har noen al-Qaida-medlemmer søkt ly i de afghansk-pakistanske grenseområdene eller i store pakistanske byer, men de fleste har returnert til sine hjemland eller til andre konfliktområder slik den første generasjonen afghanarabere gjorde tidlig på 1990-tallet. Globale anti-terroriltak, som har gjort det noe vanskeligere å flytte penger og personell over landegrenser, har ført til at disse personene nå er fysisk mer isolert fra hverandre enn tidligere. I tillegg har al-Qaida mistet de fleste respekterte sjeikene som hadde religiøs legitimitet til å fungere som ideologer for hele global jihadbevegelsen. De som i dag produserer ideologiske tekster for al-Qaidas lokale grener, er yngre og ukjente personer med liten religiøs tyngde. Internett har til en viss grad kompensert for denne regionaliseringen, men det er grunn til å tro at de ulike lokale grenene av al-Qaida vil utvikle seg noe forskjellig over tid.

I Asia har gruppen Jemaah Islamiyah markert seg som den asiatiske grenen av al-Qaida-nettverket de siste tre årene, spe-

sielt gjennom aksjonen mot diskotekene i Bali i oktober 2002 som drepte 202 mennesker, og bombingene av et hotell i Jakarta i november 2003 som drepte 12. Det er usikkert hvor sterk denne gruppen er i dag, etter at over hundre mistenkte medlemmer er arrestert, deriblant de antatt øverste lederne.

I Midtøsten har særlig Saudi-Arabia opplevd mye islamistisk terrorisme de siste par årene. Saudiske Afghanistan-veteraner opprettet våren 2003 en terroristgruppe ved navn *al-Qaida fi Jazirat al-Arab* (al-Qaida på Den arabiske halvøy). Denne gruppen har gjennomført en rekke større aksjoner både mot vestlige mål og mot det saudiske regimet. To bombingene av boligkomplekser for utlendinger i Riyadh i henholdsvis mai og november 2003 drepte over 50 mennesker. I desember 2003 gjennomførte de militante islamistene flere attentatforsøk mot saudiske embetsmenn, og i april 2004 angrep de et politihovedkvarter med en bilbombe som drepte seks saudiere. I mai og juni 2004 ble nesten 30 mennesker drept i en serie aksjoner mot vestlige statsborgere i ulike deler av landet. I dag er imidlertid gruppen sterkt svekket operasjonelt og marginalisert politisk (*ICG Middle East Report* 31).

Europa er i økende grad blitt en arena og et mål for islamistisk terrorisme etter lenge å ha fungert som base for støtte-nettverkene til terroristgrupper i Nord-Afrika og Midtøsten. De radikale islamistmiljøene i Europa er dominert av nordafrikanere, selv om personer med bakgrunn fra Midtøsten og (i økende grad) Sør-Asia også er representert. Aktørbildet i Europa er imidlertid svært uoversiktlig, ettersom omfattende overvåkning har gjort det militante islamistmiljøet mer nettverksbasert og mindre tydelig inndelt etter organisasjonsnavn

enn i andre deler av verden. Det mest veletablerte og velkjente nettverket tilhører den algirske gruppen GSPC, som opprinnelig var fokusert på kampen i Algerie og bare drev støttevirksomhet i Europa. Siden 2000 har imidlertid GSPC-nettverket vært involvert i flere planlagte aksjoner i Europa. Den hittil eneste vellykkede aksjonen på europeisk territorium, nemlig tog-bombingene i Madrid 11. mars 2004 som drepte 192 mennesker og skadet 1600, ble gjennomført av marokkanske islamister med tilknytning til *al-Jamaa al-Islamiyya al-Muqatila bil-Maghrib*, på engelsk kalt *Moroccan Islamic Fighting Group* (Wright 2004). Det finnes imidlertid dokumentasjon om minst 15 – kanskje så mange som 35 – planlagte, men mislykkede islamistiske terroroperasjoner i Europa mellom 2001 og 2004 (Nesser 2004). I forbindelse med de siste årenes etterforskninger har det dukket opp en rekke ulike navn på nettverk, for eksempel *al-Tawhid* og *al-Takfir wal-Hijra*. Disse ser ut til å være nettverk med en egen identitet, men man vet foreløpig forholdsvis lite om hvilke organisasjonsstrukturer som skjuler seg bak disse navnene.

Krigen mot Irak i 2003 og den påfølgende okkupasjonen har skapt en arena og en sterk motivasjonsfaktor for islamistisk terrorisme. Irak er sannsynligvis den delen av verden hvor det i dag gjennomføres flest bilbombinger, selvmordsaksjoner og kidnappinger. Det utføres aksjoner mot både utenlandske og lokale mål, militære så vel som sivile. En generell tendens er at det i begynnelsen av 2004 ble brukt færre bilbomber mot vestlige mål og tilsvarende flere mot irakiske mål (særlig mot politiet). En annen tendens er at man våren og sommeren 2004 så en kampanje av kidnappinger, først av vestlige

statsborgere, men etter hvert også av muslimer. Det er vanskelig å vite hvorvidt disse tendensene er et resultat av taktiske forhold (som at vestlige mål blir mindre tilgjengelige) eller av strategiske valg. Aktørbildet er svært uoversiktlig og flytende. Det finnes antakeligvis mange forskjellige islamistiske grupper som driver terrorvirksomhet i Irak. Kurdiske islamister synes å spille en viktig rolle i flere av disse gruppene. Internasjonale jihadister har utvilsomt også funnet veien til Irak, men man vet lite om deres antall og innflytelse. Ifølge amerikanske kilder er den viktigste terrorismeaktøren i Irak en gruppe eller paraplyorganisasjon kalt *Jamaat al-Tawhid wal-Jihad*, nå omdøpt til *Tanzim Qaidat al-Jihad fi bilad al-Rafidayn* («al-Qaida i de to elvenes land»), som skal være ledet av en jordaner ved navn Abu Musab al-Zarqawi.

Et viktig utviklingstrekk i den islamistiske terrorismen de siste årene er at metodene er blitt mer og mer like. Aksjoner utført i ulike deler av verden av ulike grupper som sannsynligvis ikke står i kontakt med hverandre, har ofte taktiske likhetstrekk. Biler fylt med sprengstoff, selvmordsaksjonister, simultanaksjoner – aller helst i kombinasjon og rettet mot amerikanske mål – er blitt de tre viktigste taktiske elementene i den islamistiske terrorismen. Dette gir grunnlag for hypotesen om at den globale terroristbevegelsen som al-Qaida var i ferd med å bygge opp gjennom sine treningsleirer i Afghanistan, fortsatt er globalisert når det gjelder måten å aksjonere på, men er i ferd med å bli noe mer lokalt orientert når det gjelder politiske krav og mål. Denne noe paradoksale situasjonen kan illustreres ved å se nærmere på dagens terrorkampanjer i Saudi-Arabia og Irak. Mens vestlige kommentatorer

ofte poengterer de taktiske likhetene mellom de to kampanjene og beskriver aksjonene i både Riyadh og Bagdad som ledd i en velfundert global al-Qaida-strategi, krangler radikale islamister på Internett åpenlyst om hvorvidt man bør prioritere den saudiske eller den irakiske jihad.¹ De to terrorkampanjene er nemlig forskjellige i politisk agenda: mens den saudiske jihad utvikler seg til å bli en sosiorevolusjonær kamp om statsmakt, er den irakiske jihad en nasjonalistisk/separatistisk kamp mot okkupasjon.

På lengre sikt er det imidlertid stor grunn til bekymring over situasjonen i Irak, fordi den kan virke stimulerende på de globaliserende tendensene i den radikale islamistbevegelsen. Ideologisk sett er den vedvarende amerikanske okkupasjonen av Irak utvilsomt med på å støtte opp om bildet av en muslimsk verden under militært angrep fra Vesten (Hegghammer 2003b). Det mest bekymringsverdige er imidlertid at det i dag foregår en *operasjonalisering* av en ny generasjon radikale islamister i Irak. Disse framtidige Irak-veteranene vil med sin kamperfaring og voldskultur og sitt kontaktnettverk kunne spille en sentral rolle i morgendagens globale jihad-grupper.

Konkluderende betraktninger

Vi har sett at det finnes ulike kategorier islamistiske terrorgrupper som skiller seg fra hverandre på en rekke punkter, og som har utviklet seg forskjellig i løpet av de siste tretti

---

¹ Se for eksempel de saudiske jihadistenes egen publisasjon *Sawt al-Jihad* nr. 1, 7, og 8.

årene. Den viktigste forandringen de senere år er framveksten av globale jihad-grupper som har intensjoner om å ramme vestlige interesser når som helst, hvor som helst og så hardt som mulig, og som samtidig har kapasitet til å gjennomføre kompliserte og kreative aksjoner. Al-Qaidas treningsleirer i Afghanistan skapte disse globale jihadistene, samtidig som de påvirket metodene og verdensbildet til svært mange andre islamistiske terrorgrupper. I dag har angrep mot vestlige mål i ulike deler av verden, særlig med bruk av selvmordsaksjoner og bilbomber, blitt et langt vanligere syn enn for fem år siden, og det er lett å trekke den slutning at «al-Qaida er sterkere enn noensinne». Al-Qaida som organisasjon synes imidlertid å være svekket etter tapet av nøkkelpersonell og treningsleirene i Afghanistan. Dette tilsynelatende paradokset kan forklares delvis ved at de mange gjenværende Afghanistan-veteranene har reist hjem til sine hjemland og påvirker lokale islamistgrupper i mer voldelig og antiamerikansk retning, og delvis ved at al-Qaida-aksjoner som *taktikk* har vist seg å ha en enorm mediemessig gjennomslagkraft for små grupper som ønsker oppmerksomhet og innflytelse. Denne taktiske homogeniseringen tilslører de politiske og ideologiske forskjellene mellom gruppene, som i realiteten har blitt større siden høsten 2001.

I en verden hvor islamistisk terrorisme utgjør en reell sikkerhetstrussel mot vestlige samfunn, og hvor antiterrorpolitikk er en reell trussel mot rettsikkerheten, er det svært viktig å tegne et så nyansert og objektivt aktørbilde som mulig. I dag er det politiske klimaet i «kampen mot terror» dessverre i ferd med å viske ut mange av skillelinjene og nyansene som

vil kunne hjelpe oss til nettopp å bekjempe islamistisk terrorisme.

Det kan også være på sin plass å minne om at den sterke økningen i antallet islamistiske terrorgrupper på 1980- og 1990-tallet faktisk ikke har ført til en reell økning av det globale terrorisnivået. I 2002 og 2003 var det årlige antallet internasjonale terroristaksjoner det laveste i historien, og ca. en tredjedel av nivået for perioden 1985–88 (US Department of State 2003). Antallet drepte per aksjon har gått noe opp, men ikke så mye som det gis inntrykk av. Det som har skjedd de siste 20 årene, er først og fremst at *islamisme har tatt over som den dominerende ideologiske referanserammen for politisk aktivisme*. I tillegg har en serie spektakulære aksjoner utført av islamistiske terroristgrupper de siste tre årene ført til *overfølsomhet for islamistisk terrorisme* i vestlig politikk og opinion. Å erkjenne dette er et av de viktigste steg vi kan ta i kampen mot islamistisk terrorisme.